

Човешкият капитал в променящата се икономическа среда

ст. ас. Павлина Ямукова

The Human Capital and the developing economic environment

The growing interest in human capital can be explained with the change in perceptions about the economic development factors. The issue lies in getting awareness of the fact that economy is part of society, and not vice versa. In other words, it is society that defines the quantity and quality of economic development.

This report presents a point of view regarding the way in which the human capital conception helps us understand and manage modern development processes. The issue is whether and to what extent do social relations favor the development of modern economic relations. Creation and development of human capital requires particular investments. For that reason, the insufficient quantity and quality of that type of capital condemns each nation to delayed development.

Нарастващият интерес към човешкия капитал може да се обясни с промяната в разбирането за факторите на икономическо развитие.

Настоящият доклад представя едно възможно виждане относно концепцията за човешкия капитал, което помага да се разберат и управляват съвременните процеси на развитие. Въпросът е в това, дали и доколко обществените отношения благоприятстват развитието на адекватни икономически отношения. Създаването и развитието на човешкия капитал изисква особени инвестиции. Ето защо недостатъчното количество и качество на този капитал обрича на забавено развитие всяка нация.

Тезата, която се обосновава, е: “Човешките ресурси са най-ценния капитал на нацията. Инвестициите в човешкия капитал, науката и качеството на образованието са сред основните предизвикателства пред България”.

Конкретен предмет на изследване са проблемите, свързани с влиянието на качествено образование за успешната бъдеща трудова заетост и професионална реализация.

Обект на изследване са количеството и качеството на човешкия капитал, определящи в най-голяма степен дългосрочния потенциал за развитие на отделния човек, фирма или държава в глобалната икономика.

Поставената основна цел в доклада се свежда до обосноваване необходимостта от инвестирането в хората, придобиването от тях на нови знания и умения, обучение през целия живот, като фактори, които водят до постигане на икономически и социален напредък.

Трудностите около създаването на концепцията за социалния капитал не могат да се обяснят само с предизвикателствата при раздялата с класическата икономика, с която всички сме свикнали. Днес все повече се приема, че икономиката е вградена в обществото. Казано по друг начин, обществената основа определя количествените и качествените процеси на икономическо развитие.

Предлагам полемика: дали концепцията за човешкия капитал помага да разбираме и управляваме съвременните процеси на развитие? Всяко общество разполага със свой човешки капитал. Въпросът е в това, дали и доколко обществените отношения благоприятстват развитието на съвременни икономически отношения.

Човешкият капитал, като система от полезни качества на хората, се реализира в трудовия процес. Той няма собствено битие, различно от това на своя притежател. Поради тази причина е незабележим и трудноустановим. Нещо повече, тъй като негов носител е човекът, се създава неправилната представа, че е естествено, едва ли не природно явление. Способността му да се възстановява и натрупва го прави сравним с икономическия капитал. Общото между тях е и това, че притежателите им имат статуси, власт, които им позволяват привилегировано присвояване и използване. Икономически субекти с висок статус могат да притежават човешки капитал от по-високо качество.

В основата на концепцията за човешкия капитал, като теория на икономическия анализ, стоят няколко положения:

Първо, човекът, върху който са осъществени целенасочени въздействия в интелектуален и професионален план, разполага с по-производителна работна сила, което е свидетелство за продобития човешки капитал.

Второ, формирането на човешки капитал с определено количествено и качествено равнище е съпроводено с инвестиции. Те ангажират огромни финансови ресурси в съвременните общества и се разчита на определена възвръщаемост от тях.

Трето, дейностите, свързани с формирането на човешкия капитал, са твърде разнообразни и включват образователни инициативи и самоинициативи на различни равнища: здравеопазването, инвестициите в географска мобилност, както и формиране на съответни нагласи и мотивация в личностен и обществен план. При това се предполага, че по-образованите олицетворяват съответно и по-високи инвестиции в човешки капитал, както и възможност за по-висока производителност на работното място.

Четвърто, основно положение в теорията за човешкия капитал е изискването за съответствие между квалификацията и използваната технология. Колкото е по-високо технико-технологичното равнище на производството, в толкова по-голяма степен нарастват и изискванията към човешкия капитал.

Пето, доходите от платена работа и самонаемане са функция от инвестициите в човешки капитал и от съответното образователно и професионално-квалификационно равнище. Колкото е по-качествен човешкият капитал, толкова по-високи трябва да са и доходите за конкретното общество.

Шесто, човешкият капитал притежава някои от универсалните характеристики на капитала въобще, но в същото време са му присъщи и особени свойства, доколкото е свързан с живата човешка личност. *Като особено свойство може да се посочи фактът, че инвестицията в човешки капитал не подлежи на национализация или приватизация, тя завинаги е собственост на един единствен индивид, който често пъти се различава от финансиращата инвестицията.*

Създаването и развитието на човешкия капитал изисква особени инвестиции. Ето защо недостатъчното количество и качество на социален капитал, който благоприятства съвременните икономически отношения, води до забавено развитие. Проблемът за влиянието на качествено образование за успешната бъдеща трудова заетост и професионална реализация се заключава в осъзнаването на факта, че икономиката е част от обществото, а не обратното.

Инвестирането в хората, придобиването от тях на нови знания и умения, обучението през целия живот са фактори, които ще доведат до постигане на икономически и социален напредък. В този смисъл целите на оперативната програма "Развитие на човешките ресурси" по отношение на образованието и обучението са концентрирани в две приоритетни направления:

- подобряване на качеството на образованието и

- обучение в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието и подобряване на достъпа до образование и обучение.

Несъмнено е влиянието на качествено образование върху успешната бъдеща трудова заетост и професионална реализация. *Следователно необходимо е осъществяването на инвестиции в човешкия капитал през целия живот.*

Количеството и качеството на човешкия капитал в най-голяма степен определят дългосрочния потенциал за развитие на отделния човек, фирма или държава в глобалната икономика. Развитието на човешкия капитал е част от една всеобхватна система на икономика на знанието (иновативни фирми, бизнес среда, информационни и комуникационни технологии), която се подчинява на действието на пазарни фактори извън контрола на правителството. *Необходимо е адаптиране към икономиката на знанието при наличието на ясни приоритети за това.*

Добре планираните инвестиции в човешки ресурси са основен приоритет в дългосрочен план за устойчиво социално-икономическо развитие на обществото като цяло и на отделните индивиди в него.

Създава се реална предпоставка за *изграждане на дългосрочна политика за развитие и специализиране на човешкия ресурс*. На микро (фирмено) равнище това ще доведе до по-висока пригодност на работната сила, до подобряване на съответствието на професионалните умения спрямо изискванията на работната среда, преодолявайки по-лесно предизвикателства на пазара на труда в резултат на изпреварващото развитие на новите технологии, иновациите и използването на съвременни информационни и комуникационни технологии в производствения процес. На браншово равнище ефектите ще се реализират с по-голяма гъвкавост и мобилност на персонала в рамките на определен икономически сектор и ще се стимулира кльъстърния подход в сдружаването на стопанските субекти. *Планирането и успешното реализиране на инвестиции в човешкия капитал е предпоставка за дългосрочна политика в областта на човешките ресурси.*

Развитието на българската икономика, ориентирана към европейската икономика и основана на знанието, налага преосмисляне и засилване на връзките между образованието, научноизследователския сектор и бизнеса. Иновационният подход и създаването на продукт с висока добавена стойност изискват преди всичко наличието на достатъчно и добре подготвени кадри, които да разработват нови продукти и технологии и да подпомагат прилагането им в практиката.

Необходимо е осигуряването на квалифицирани кадри за потребностите на бизнеса. Пътят към подготовката на квалифицирани кадри минава през образованието. На първо място следва да се акцентира върху общообразователната подготовка, след това да се премине през професионалното ориентиране, професионалното образование и обучение през целия живот.

Трябва да се вземе под внимание фактът, че доброто професионално образование и обучение зависи в голяма степен от възможностите за използване на съвременни технически средства. Съществуващата материална база в учебните заведения до голяма степен не отговаря на тези изисквания. В този смисъл е необходимо изграждането на партньорство с работодателите, от което и двете страни биха имали ползи. От една страна, това би дало възможност практическото обучение да се извършва на съществуващата в предприятията производствена база и в реална работна среда, а от друга, бизнесът впоследствие ще разполага с кадри, които имат адекватна подготовка и отговарят на конкретните изисквания по места. *Бизнесът може и трябва да участва в процеса на модернизация на българското образование. Все още,*

за съжаление обаче, не са поставени жалоните за партньорство между образование, наука и бизнес.

Инвестирането от страна на бизнеса е крайно необходимо както в областта на образованието, така и в областта на науката. На ниво предприятие това е все още неразвита практика, но е осъзната необходимост за голяма част от работодателите. При подкрепа от страна на ОП “Развитие на човешките ресурси” може да се очаква положително развитие, особено в малките и средните предприятия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Сега, в началото на XXI в., като че ли се събират достатъчно аргументи в полза на твърдението, че бъдещето ще даде приоритет на човешкия капитал по силата на обективните обстоятелства. Знанието, интелектът и качеството на човешките ресурси отдавна са се превърнали в решаващи сили за просперитета на всяка нация, доколкото вече са най-важният елемент на всяка икономическа дейност.

Като цяло постигнато на ефективно планиране и управление на инвестициите в човешкия капитал следва да се извършва по икономически дейности. Чрез стимулиране на инвестиционната инициатива програмата провокира българските работодатели да изградят по-висока култура на потребление на човешки ресурси, което ще рефлектира пряко върху икономическите показатели от дейността на фирмите.

Изложените в доклада аргументирани становища не “затварят” полемиката, а само провокират нейното начало. *Тезата*, че човешките ресурси са най-ценният капитал на нацията е неоспорима и достатъчно обоснована. Инвестициите в човешкия капитал, науката и качеството на образованието са сред основните предизвикателства пред България.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Василев, Б.** Човешкият фактор – предизвикателства пред прага на XXI век. Варна, ВСУ–УНК, 2000.
2. **Лулански, П.** Основи на икономиката и анализа на социокултурните дейности. София, 1997.
3. **Казаков, Ат.** Човешкият капитал. София, Феня, 2001.
4. **Коулмън, Дж.** Перспективата на рационалния избор за икономическата социология. Икономика и социология, София, Антология ЛИК, 1999.
5. **Неделчев, Д.** Социален капитал и икономическо развитие. София, АИ Марин Дринов, 2004.
6. **Пачев, Т.** Социален капитал и влиянието му върху икономическото развитие. (достъпен на alternativi.unwe.acad.bg към 10. 09. 2009.)
7. **Thompson, A.** Modern Organization. New York, 1963.
8. www.capital.bg
9. www.ef.mlsp.government.bg
10. www.bulgaria.indymedia.org
11. www.alternativi.unwe.acad.bg
12. www.choveshkiresursi.hit.bg
13. www.esc.bg/conference/bg/files/ISS-konferencia-Lisabon.pdf